

УДК 324:352.07(477.82):27-725

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.32.37>

ТЕНДЕНЦІЇ ОБРАННЯ ДУХОВЕНСТВА ДО РАЙОННИХ РАД (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Пахолок Василь,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та публічного управління

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0002-2878-8536

У статті досліджено тенденції участі духовенства у виборах до районних рад як кандидатів у депутати. Територіально охоплено всі шістнадцять районів Волинської області, які існували до адміністративно-територіальної реформи 2020 року й були укрупнені в чотири. Хронологічно дослідженням охоплено весь період незалежності України, починаючи від першого демократичного скликання 1990 року й завершуючи першими виборами депутатів районних рад 25 жовтня 2020 року, які проходили на новій територіальній основі. За результатами соціологічних зрізів, серед суспільних і публічних інститутів церква традиційно має високий рівень довіри впродовж усього періоду незалежності України. Це ж сприяє зростанню довіри до духовенства, світська діяльність якого може мати й публічно-управлінський характер, а тому становить науковий інтерес у політичній площині. З'ясовано динаміку участі духовенства у виборчих кампаніях до органів місцевого самоврядування регіонального рівня. Зокрема, у виборчій кампанії 1990 року представники духовенства області не робили спроб вибороти депутатські мандати. Серед причин такої аполітичності духовенства було й відокремлення церкви від держави в радянський період. Однак приклад обрання одного з митрополитів депутатом Верховної Ради в березні 1990 року свідчить про певну готовність служителів церкви включатися в політичне життя національного рівня. Піком політичної активності духовенства на субрегіональному рівні став 2002 рік. Два наступних скликання районних рад знову ж характеризувалося його значною активністю. За результатами виборів 2010 року чисельність обраних служителів церкви вже зменшилася практично удвічі. Очевидно, причинами меншої політичної активності духовенства стало загальне зниження довіри до органів публічної влади, посилення ролі політичних партій в управлінських процесах на регіональному рівні, а звідси й небажання кандидатів асоціюватися з партійними організаціями, які монополізували право висування кандидатів у депутати до районних рад.

Ключові слова: політична участь, депутати місцевих рад, районні ради, органи місцевого самоврядування, публічне управління, духовенство.

Pakholok Vasyl. Trends in the election of clergy to district councils (the case of Volyn region)

This study examines the trends in clergy participation in district council elections as candidates for deputies. The research covers all sixteen districts of Volyn region that existed before the 2020 administrative-territorial reform and were subsequently consolidated into four. Chronologically, the study spans the period of Ukraine's independence, beginning with the first democratic convocation in 1990 and concluding with the first elections of district council deputies held on October 25, 2020, under the new territorial structure.

Sociological surveys indicate that the church has traditionally maintained a high level of public trust throughout Ukraine's independence. This has contributed to increased trust in the clergy, whose public activities can also take on a public-administrative dimension, making the topic of scientific interest. The study explores the dynamics of clergy participation in electoral campaigns for regional-level local self-government bodies.

Notably, in the 1990 election campaign, clergy members in the region did not attempt to secure deputy mandates. One of the reasons for this political inactiveness was the separation of church and state during the Soviet period. However, the election of a metropolitan as a member of the Verkhovna Rada in March 1990 demonstrated a certain readiness among church representatives to engage in national-level political life.

The peak of clergy political activity at the district level occurred in 2002. The following two convocations of district councils were also marked by significant clergy participation. However, by the 2010 elections, the number of elected clergy members had almost halved. This decline in political activity was likely influenced by a general decrease in public trust in government institutions, the growing dominance of political parties in regional governance processes, and, consequently, the reluctance of clergy candidates to associate with political organizations that had monopolized the nomination process for district council elections.

Key words: political participation, local council deputies, district councils, local self-government bodies, public administration, clergy.

Публічно-управлінські відносини є комплексом взаємодії невизначеної множини чинників з різних сфер суспільного життя. Чи не найтісніший зв'язок у зазначеному контексті простежується між

управлінською та духовною сферами. Дослідження дихотомії релігії та політики є одним із об'єктів сучасних теоретичних і прикладних наукових досліджень. Уже традиційно, виокремлюють низку моделей державно-церковних відносин, специфіка кожної з них визначається політичним режимом, економічною основою, політико-культурною традицією, панівною ідеологією та іншими складниками суспільного життя. Найбільш тісний зв'язок політичної та релігійної сфери традиційно має місце в умовах поширеності традиційних цінностей, що характерно й для України.

Упродовж усього періоду незалежності України церква мала один із найвищих показників довіри серед соціальних інститутів. Як показують соціологічні опитування 2024 року, суспільство довіряє церкві більше, ніж органам публічної влади, партіям, громадським організаціям, ЗМІ. Дослідження центру Разумкова свідчать, що 23,1% українців повністю довіряють церкві. На другому місці Президент України – 13,1% повної довіри. Серед інших органів публічного управління найбільшою довірою користуються органи місцевого самоврядування базового рівня: міські/селищні/сільські ради – 7,5%, голови територіальних громад – 7,1%. Найменшу довіру мають органи державної влади та політичні партії: Верховна Рада України – 2,3%, Уряд України – 2,2%, чиновники – 1,7%, політичні партії – 2, 9%. ЗМІ та громадським організаціям повністю довіряють 7,6% і 10% відповідно [5].

Виходячи з результатів соціологічних досліджень, можемо припускати, що церква, маючи значний кредит довіри суспільства, володіє потенціалом для посилення авторитету органів публічної влади, хоча участь духовенства в політичному житті на державному, регіональному або ж місцевому рівнях не варто розглядати як автоматичне посилення довіри до публічно-управлінських структур. Така участь може мати й зворотний ефект, підважуючи авторитет і влади, і церкви.

Специфіка районних рад як ланки публічно-управлінського механізму полягає в тому, що вони не є рівнем професійної політичної діяльності на постійній основі. Депутатство в цих радах є радше проявом високої громадянської позиції, аніж професійною діяльністю. Водночас на районному рівні вже є ідеологічний складник, а компетенція районних рад виходить за межі повсякденних побутових інтересів, як це характерно для територіальних громад.

Серед класичних теоретичних напрацювань у площині взаємин між владними інститутами й церквою на особливу увагу заслуговує теоретичний доробок В'ячеслава Липинського, котрий підкреслював природність зв'язку політики та релігії. На думку В. Липинського, моральний авторитет церкви є корисним для держави: «Без організуючої й задержуючої духовної сили релігії тв церкви запанує груба сила матеріальна. Її панування веде завжди до руїни й анархії, до нічим не обмеженого права сильніших кривдити слабших і до нічим не обмеженого права слабших бунтуватись всіма засобами проти сильніших» [3, с. 27].

Особливу увагу вчений приділяє розмежуванню влади державної та церковної, результат якого матиме позитивні наслідки. А розмежування інститутів влади й церкви, на його думку, матиме негативні наслідки.

У спробах віднайти оптимальну модель побудови взаємин держави із церквою, В. Липинський виокремив три моделі державно-церковних відносин:

- держава визнає авторитет церкви у справах духовних, а церква визнає авторитет держави у справах світських. Світська влада поділяє панівні в суспільстві релігійні переконання;
- відсутність розділення влади світської й духовної. Держава через свою слабкість наділяє церкву частиною світської влади, тому авторитет церкви постійно знижується;
- влада нехтує поширеною в суспільстві релігією й починає пошуки нового «духовного авторитету, і в кінцевім результаті отримує повну духовну анархію» [3, с. 108].

У більшості сучасних демократичних держав світу переважають риси першої моделі. Однак для України така модель не була традиційно утвердженою. Тривалий період радянської державності повністю нівелював роль церкви в публічно-управлінських процесах і зменшив її роль у суспільному житті.

Демократизація кінця 1980-х років не оминула й релігійної сфери, збільшувалася чисельність релігійних громад, легалізувалися заборонені конфесії, налагоджувалися зв'язки із закордонними релігійними центрами. На початку 1991 було прийнято Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», у якому прописано норму: «Священнослужителі мають право на участь у політичному житті нарівні з усіма громадянами» [12]. Законодавство України чітко розмежовує церковно-релігійну й управлінську сфери. Однак служителі культу жодним чином не обмежені у своїх громадянських правах і можуть вільно брати участь у політичному житті держави.

В експертному середовищі в контексті зазначених суспільно-політичних зрушень прогнозувалося посилення ролі релігійного фактору в політичному житті України, зокрема поява популярних партій конфесійного спрямування й обрання духовенства до представницьких органів публічної влади.

Очевидно, що одним із аргументів на користь такого припущення було й обрання до складу Верховної Ради України першого демократичного скликання Саввіна Олексія Михайловича (Митрополита Агафангела) й інших представників духовенства до місцевих рад (у Волинській обласній раді було два церковні служителі). Однак такі прогнози не справдилися.

Результати виборів другого скликання показали, що духовенство не претендує на безпосередню участь у розробленні й реалізації політики національного рівня, натомість активніше проявляє громадянську позицію на рівні громад і районів. З 1994 р. представниками кліру поповнюються списки депутатів районних рад. До Іваничівської районної ради Волинської області було обрано А.Я. Мельничука – настоятеля Свято-Казанської церкви УПЦ КП смт Іваничі.

За результатами виборів 1998 р., у районних радах було вже одинадцять представників церкви. У Володимир-Волинській районній раді було два представники УПЦ КП, священнослужителі І.В. Бігун та М.В. Трофимович із сіл Хобултова й Сельце відповідно. У Горохівську районну раду пройшов священник Свято-Миколаївського храму УПЦ КП с. Колодеже В.М. Стефанко. У Ковельській районній раді мандат отримав священник Свято-Троїцької церкви УПЦ КП с. Уховецьк М.А. Гловацький. Депутатами Луцької районної ради стали настоятелі храмів Луцьких благочинь УПЦ КП і УПЦ: А.П. Добринський та М.П. Ілляк відповідно. Депутатами Любомльської районної ради стали три представники УПЦ: В.Л. Мельничук – Любомльська Різдво-Богородицька церква, В.Ю. Івчик – церква Святого Апостола Євангеліста Луки, В.Ф. Мандзюк – Свято-Покровська церква с. Бережці. До Рожищенської районної ради обрано Ф.К. Юрика – настоятеля Свято-Успенської церкви УПЦ с. Береськ. Депутатом Турійської районної ради було обрано настоятеля церкви Святої Трійці УПЦ КП М.Я. Даньківа [6, с. 164]. Традиційно для Волинської області обрані депутатами служителі церкви не мали прямого стосунку до жодної з політичних партій. Однак у наступній виборчій кампанії вже зустрічаються випадки висунування кандидатів у депутати з представників духовенства політичними партіями.

За результатами виборів 2002 р., депутатами районних рад Волинської області стало 15 церковнослужителів. Найбільше, чотири, священників було в Горохівській районній раді: Б.М. Яким – Свято-Юріївська церква УПЦ КП смт Сенкевичівка, В.М. Стефанко – Свято-Миколаївська церква УПЦ КП с. Колодеже, І.І. Ізай – Свято-Михайлівська церква УПЦ с. Довгів, Д.В. Кирпа – настоятель Петро-Павлівської церкви УПЦ с. Жабче. Депутатами Володимир-Волинської районної ради стали І.В. Бігун та М.Г. Гнідець – обидва настоятелі храмів УПЦ КП сіл Хобултова й Рогожани відповідно. Депутатські мандати Іваничівської районної ради здобули святенники УПЦ КП В.М. Васильків і П.Ф. Скрип. У Ковельському районі депутатами районної ради теж було обрано двох священників УПЦ КП: М.С. Коновалова – настоятеля храму Різдва Пресвятої Богородиці с. Білин і В.А. Мичка – настоятеля церкви в с. Мошена. Депутатом Луцької районної ради було обрано В.С. Савчука – настоятеля церкви Святої мучениці Параскеви УПЦ. У Любомльському районі депутатські мандати отримали два священники УПЦ: В.В. Мельничук – церква Різдва Богородиці, М.В. Крючковський – Хресто-Воздвиженська церква с. Нудижне. У Старій Вижві до райради пройшло два клірики: Д.І. Юхимук – настоятель Свято-Преображенської церкви УПЦ смт Стара Вижва, Б.Т. Войцович – настоятель Свято-Покровської церкви УПЦ КП с. Журавлине [6, с. 165].

За результатами виборів четвертого скликання, до районних рад Волинської області сумарно пройшло 15 представників духовенства, це був найвищий показник усіх попередніх і наступних скликань. Другою особливістю виборчої кампанії 2002 року була рекордно висока активність релігійних організацій у передвиборчій агітації за певних кандидатів і політичні партії.

Участь духовенства в боротьбі за депутатські мандати до районних рад області починає знижуватися з виборчої кампанії 2006 року. У районних радах п'ятого скликання було 12 служителів церкви. Серед причин такої позиції духовенства варто виокремити, по-перше, реакцію на суспільний резонанс у ході попередньої кампанії; по-друге, єдиними суб'єктами висунування кандидатів до районних рад стали політичні партії й духовенство не надто бажало асоціюватися з ними.

Найбільше духовенства було в Ківерцівській районній раді. Тут депутатами були М.В. Береза – настоятель храму УПЦ із с. Жорнище, М.Ю. Петрів – священник УПЦ КП, член партії ВО «Батьківщина» й благочинний УПЦ КП Ківерцівського округу О.З. Ткачусь. Кандидатури всіх трьох були висунуті БЮТ. Депутатами Володимир-Волинської районної ради були священники собору Різдва Христового УПЦ КП І.В. Бігун і Є.М. Рябець. Кандидатуру першого висував Всеукраїнський народний блок Костенка і Плюща, а другого – БЮТ [2]. В Іваничівському районі до ради пройшли два священники УПЦ КП: В.І. Васильків із с. Литовеж і В.Я. Мельничук. Їхні кандидатури було висунуто БЮТ і блоком «Наша Україна» відповідно [4]. До Ковельської районної ради було обрано В.А. Мичка – настоятеля Свято-Благовіщенського собору УПЦ КП та Д.С. Андрухова – Свято-Покровська церква УПЦ КП с. Поворськ. Кандидатуру першого було висунуто БЮТ, а другого – «Нашою Україною» [8]. Депутатом Локачинської районної ради було

обрано висунутого БЮТ благочинного Локачинського округу УПЦ А.П. Собуцького [14]. До Любомльської районної ради вдруге поспіль було обрано благочинного УПЦ В.Л. Мельничука, який був включеним до списків кандидатів БЮТ [1]. Депутатом Старовижівської районної ради став висунутий «Партією регіонів» настоятель Свято-Преображенської церкви УПЦ Д.І. Юхимук [11].

Найчастіше суб'єктом висунання кандидатів-служителів церкви в кампанії 2006 р. був БЮТ, причому зазначена політична сила не мала чіткої позиції стосовно конкретної конфесії, залучаючи до списків духовенство з різних церков. Рідше суб'єктом висунання була «Наша Україна», блок Костенка і Плюща, Партія регіонів. Лише в одному з випадків обраний священник був членом політичної партії, яка висувала його кандидатуру.

За результатами виборів 2010 року, депутатами районних рад Волинської області стало вісім представників духовенства, половина з яких була обрана повторно. Депутатом Володимир-Волинської районної ради четвертий раз поспіль став І.В. Бігун – священник УПЦ КП, кандидатура якого була висунута Єдиним Центром. В Іваничівському районі утретє підряд було обрано В.М. Васильківа – священника УПЦ КП, висунутого БЮТ [6, с. 167]. До Ковельської районної ради вдруге було обрано священника УПЦ КП Д.С. Андрухова від блоку «Наша Україна» [9]. У Локачах знову пройшов благочинний УПЦ А.П. Собуцький і настоятель храму УПЦ КП В.М. Кравець, кандидатури обох висували БЮТ [13].

За результатами місцевих виборів 2015 року, до районних рад Волинської області було обрано три представники духовенства. Усі вони були позапартійними. Суб'єктами висунання кандидатур виступали ВО «Батьківщина» і Блок Петра Порошенка «Солідарність». У складі Локачинської районної ради був священник Свято-Михайлівської церкви УПЦ КП с. Павловичі. Депутатом Ковельської районної ради було обрано настоятеля Благовіщенського собору УПЦ КП м. Ковеля В.А. Мичка. Блок Петра Порошенка «Солідарність» у Ківерцівській районній раді представляв настоятель церкви Різдва Богородиці УПЦ КП с. Дідичі П.М. Ступінь [7].

Загалом участь духовенства у виборах до районних рад 1–7 скликань була помірною й нерівномірною впродовж окресленого періоду. Приблизно такою ж вона була на рівні територіальних громад, інколи представники духовенства входили й до складу виконавчих комітетів місцевих рад. Менш активним було духовенство на обласному рівні, а на республіканському рівні взагалі не претендувало на місця в представницьких органах влади.

Перші вибори депутатів районних рад у жовтні 2020 року проходили на новій територіальній основі. У зв'язку з посиленням повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня не зрозумілою була повнота повноважень і фінансова основа новостворюваних районних рад. У висунанні кандидатур, як і в попередній виборчій кампанії, ініціатива була повністю в руках політичних партій. Сума зазначених чинників спонукала духовенство відмовитися від боротьби за депутатські мандати. За результатами виборів, у районних рад Волинської області нема жодного представника духовенства.

Таблиця 1

Кількість духовенства в районних радах Волинської області

Район/рік	1990	1994	1998	2002	2006	2010	2015	2020
Володимир-Волинський			2	2	2			
Горохівський			1	4		4		
Іваничівський		1		2	2	1		
Камінь-Каширський								
Ківерцівський					3		1	
Ковельський			1	2	2	1	1	
Локачинський					1	2	1	
Луцький			2	1				
Любешівський								
Любомльський			3	2	1			
Маневицький								
Ратнівський								
Рожищенський			1					
Старовижівський				2	1			
Турійський			1					
Шацький								
Загальна кількість	0	1	11	15	12	8	3	0

Джерело: таблицю складено автором.

Отже, демократизація політичного режиму кінця 1980-х років спричинила посилення релігійного чинника в усіх сферах суспільно життя. Із цього періоду духовенство починає долучатися до публічно-управлінських процесів, у тому числі брати участь у виборчих кампаніях. Зосередившись на пасивному виборчому праві, констатуємо, що найчастіше служителі церкви балотувалися до місцевих рад, серед яких виокремлено районні. На прикладі районних рад Волинської області з'ясовано, що в ході виборчої кампанії 1998 року відбувся свого роду «вибух» політичної активності духовенства. Така тенденція протрималася ще два скликання, після чого спостерігаємо динаміку від різкого спаду аж до повної відсутності духовенства в районних радах восьмого скликання. Серед основних причин самоусунення духовенства від управлінських процесів на самоврядному рівні підкреслюємо партизацію муніципального виборчого процесу. Низький рівень суспільної довіри до політичних партій спричинив дистанціювання служителів церкви від електоральних процесів. У досліджуваний період найбільш активними в боротьбі за депутатські місця були представники УПЦ КП, друге місце посідало духовенство УПЦ (МП), хоча в області чисельність громад останніх була більшою. Жодного з представників духовенства інших конфесій у районних радах області першого-восьмого скликань не було.

Література:

1. Депутатами районної ради обрано. *Наше життя*. 2006. № 24.
2. Депутати районної ради від організацій партій (блоків). *Слово правди*. 2006. № 25.
3. Липинський В. Релігія і церква в історії України. Київ : ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. 128 с.
4. Обрано депутатами районної ради. *Колос*. 2006. № 26. С. 1.
5. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r> (дата звернення: 18.01.2025).
6. Пахолок В.М., Дудка О.М. Динаміка представництва духовенства у районних радах Волинської області II–VI скликань. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2015. Вип. 5. С. 163–168. URL: <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-19832301-d8f2-4abb-8918-99f971415cb7> (дата звернення: 18.01.2025).
7. Пахолок В.М. Участь представників духовенства у роботі органів регіонального самоврядування крізь призму наукового доробку В'ячеслава Липинського. *Збірник матеріалів наукової конференції, присвяченої 135-й річниці від дня народження В'ячеслава Липинського* / за ред. В.І. Бортнікова, В.В. Бусленка, А.Г. Шваба. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. С. 163–172.
8. Повідомлення про обрання депутатів Ковельської районної ради. *Вісті Ковельщини*. 2006. № 2.
9. Повідомлення про результати виборів депутатів Ковельської районної ради в одномандатних мажоритарних виборчих округах. *Вісті Ковельщини*. 2010. № 68.
10. Про порядок обчислення скликань представницьких органів місцевого самоврядування (рад) : Закон України від 24.06.2004 № 1866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1866-15#Text> (дата звернення: 18.01.2025).
11. Про результати голосування та список обраних депутатів Старовижівської районної ради у багатомандатному виборчому окрузі 26 березня 2006 року. *Сільські новини*. 2006. № 17 (1 квітня).
12. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 18.01.2025).
13. Список депутатів до райради. *Селянське життя*. 2010. № 27. С. 2.
14. Список депутатів Локачинської районної ради п'ятого скликання. *Селянське життя*. 2006. № 15. С. 2.